

A néprege a korai magyar sajtóban: Straparola meséi a *Hasznos Mulatságokban**

Az európai mese történetéről szólva a kiindulási pont általában Jacob és Wilhelm Grimm mesegyűjteménye (*Kinder- und Hausmärchen*, a továbbiakban: KHM), amely 1812–1815 között jelent meg két kötetben, Berlinben.¹ Ez a kiadvány (illetve 1822-ben megjelent kommentárkötetete)² indította el az európai népmesegyűjtést és az összehasonlító mesekutatást, majd hosszabb távon megalapozta a folklorisztika mint tudományág létrejöttét is. A Grimm testvérek népmese-konceptiója és meséiknek stilisztikai jellegzetességei az elmúlt két évszázad során kanonizálódtak, egyfajta naiv és egyszerű mesei elbeszélismódot kialakítva, s ezzel párhuzamosan kiemelt hitelességet és megkülönböztetett értéket tulajdonítva a szájhagyományban fenntartott meseszövegeknek. A mesének ugyanakkor a 19. századot megelőzően is gazdag műfaji hagyománya létezett Európában. Dolgozatomban az európai tündérmese egyik legkorábbi és legjelentősebb gyűjteményének, Giovan Francesco Straparola 16. század közepén Velencében kiadott művének folklorisztikai jelentőségét, illetve a 19. század elejéről a magyar sajtóból feltáruló recepcióját mutatom be a 18. századi magyar tündérmese-ismeret kontextusában, valamint a korabeli német *Le Piacevoli Notti*-fordítások tükrében.

A dolgozatban alapvetően tündérmesékről esik majd szó. A folklorisztika a mesének a következő műfajait különítette el: állatmese, tündérmese, legendamese, novellamese, ostoba ördög-mese, rátótiáda, tréfás mese, hazugságmese, formulamese. E mesei műfajok alá összesen 2400 mesetípus tartozik, melyeket a szakmában általános érvényűnek és irányadónak tekintett (az összehasonlító kuta-

* A dolgozat az MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíj támogatásával készült.

1 *Kinder- und Haus-Märchen*, gesam. Brüder GRIMM, 2 Bd. (Berlin: in der Realschulbuchhandlung, 1812–1815).

2 *Kinder- und Haus-märchen*, gesam. Brüder GRIMM, Bd. 3 (Berlin: bei G. Reimer, 1822²).

táshoz nélkülözhetetlen) nemzetközi típuskatalógusok rendszereznek immár több mint egy évszázada, és ezek szolgálnak az egyes nemzeti mesetípus-katalógusok alapjául is.

A 2400 mesetípus közül 450 típus (ATU 300–749) tartozik a tündérmese (vagy más néven *tulajdonképpeni mese*, *varázsmese*, *mágikus mese*, *fairy tale*, *tale of magic*, *Zaubermärchen*, *eigentliche Märchen*, *conte de fées* stb.) műfaji kategóriája alá. A *tündérmese* megnevezést e mesei műfajra a *Magyar népmesekatalógus* terminológiáját követve alkalmazom itt és a továbbiakban. A tündérmese jellegadó vonása a *csoda* megkülönböztetett jelenlétéből fakad, amely a mese számos szintjét átjárja: csodálatos *szereplők* (boszorkány, sárkány, táltos ló, tündér, törpe, óriás, különleges képességű mesehősök), csodálatos *helyszínek* (pl. hetedhét országon, óperenciás tengeren, az üveghegyen túl; akastyánhegy/mágneshegy; alsó és felső világ), *csodálatos tárgyak* (pl. élet-halál vize, élesztőfű, énekével gyógyító/ifjító madár, láthatatlanságot, különleges helyváltoztatást lehetővé tevő, vagy pénzt, kincset, ételeket varázsló eszközök) és csodálatos/mágikus *cselekedetek* (kiemelten az átváltozás/átváltoztatás képessége) e meseműfaj tematikus jelölői.

Az európai tündérmese a 19. században összeállított népmesegyűjteményekhez képest jóval korábbi időszakból dokumentálható. Vázlatosan ez a műfajtörténet a következőképpen rajzolható meg: a 16. század közepétől elsőként az olasz, majd a 17. század végétől a francia irodalomban azonosíthatók tündérmesék jelentősebb számban, s a 17–18. század fordulóján írott francia tündérmesék egy része esetében kimutatható a korábban megjelent olasz mesék ismerete. A 18. század folyamán német nyelvterületen jól dokumentált a tündérmesék igen intenzív jelenléte az írásbeliségben, méghozzá elsősorban francia hatás nyomán. Ezek a tündérmesék a magyar populáris olvasmányok körébe nagy valószínűséggel a 18. század második felében kerültek be német szövegek fordítása révén.

A legelső, és ezért a mesekutatás szempontjából megkülönböztetett jelentőségű európai gyűjtemény Giovan Francesco Straparola 1550–1553-ban Velencében kiadott, *Le Piacevoli Notti* című, kétkötetes műve. Ez a keretes elbeszélés-gyűjtemény 73 elbeszélést tartalmaz, melyek jelentős része megfeleltethető különféle mesetípusoknak.³ Ezek közül 12 szöveg Európa-szerte elterjedt tündérmesetípusok leg-

3 Mivel a magyar szakirodalomban nem találtam nyomát, az alábbiakban – további összehasonlító kutatások számára – ismertetem a *Le Piacevoli Notti* elbeszéléseinek, az Aarne–Thompson és Uther-mesekatalógus mesetípusainak, valamint Stith Thompson motívumindexének konkordancialistáját Luisa Rubini nyomán: 1,1 = AaTh/ATU 910A; 1,2 = AaTh/ATU 1737; 1,3 = AaTh/ATU 1538 + AaTh/ATU 1551 + AaTh/ATU 1539 + AaTh/ATU 1535; 1,4 = ATU 510B* + AaTh/ATU 510B; 2,1 = AaTh/ATU 433B + AaTh/ATU 441 + AaTh/ATU 425A; 2,4 = AaTh/ATU 1164B; 3,1 = AaTh/ATU 675; 3,2 = AaTh/ATU 531 + AaTh/ATU 554; 3,3 = AaTh/ATU 403 + AaTh/ATU 706; 3,4

első előfordulásának tekinthető.⁴ A *Le Piacevoli Notti* nyolc évtizeddel később szintén egy itáliai mű, Giambattista Basile 1634–1636-ban Nápolyban (posztumusz) kiadott gyűjteménye követte (*Lo cunto de li cunti overo lo trattenemiento de peccerille*), amelyben mindegyik elbeszélés és maga a kerettörténet is (összesen 50 elbeszélés) mesei szüzsére épült.⁵

Le Piacevoli Notti

A *Dekameron* műfaji hagyományát követő *Le Piacevoli Notti* keretelbeszélése Murano szigetén, a karnevál idején, egy palotában s annak kertjében játszódik, ahol is a Milánóból távozni kényszerült, majd Velencében Ferier Beltramo vendégse-

= AaTh/ATU 316 + AaTh/ATU 554 + ATU 159*; 3,5 = AaTh/ ATU 889; 4,1 = AaTh/ATU 884 + AaTh/ATU 328; 4,2 = Mot. K 1342 + AaTh/ ATU 1418; 4,3 = AaTh/ATU 707; 4,4 = AaTh/ATU 1364; 4,5 = AaTh/ATU 326; 5,1 = AaTh/ATU 502; 5,2 = AaTh/ATU 571C; 5,3 = AaTh/ATU 1536B; 5,4 = AaTh/ATU 1419C; 6,1 = AaTh/ATU 1424; 6,2 = AaTh/ATU 1133; 7,1 = AaTh/ ATU 891; 7,2 = AaTh/ATU 666*; 7,3 = AaTh/ATU 1610; 7,5 = AaTh/ATU 653; 8,1 = AaTh/ATU 1950 + AaTh/ ATU 1351; 8,2 = AaTh/ATU 901; 8,3 = AaTh/ATU 1359C; 8,4 = AaTh/ATU 325; 8,5 = AaTh/ATU 1862C; 9,1 = Mot. T 381.0.2; 9,4 = AaTh/ATU 1562A; 10,1 = Mot. K 341.22; 10,2 = AaTh/ATU 103C* + AaTh/ATU 118 + AaTh/ATU 125B*; 10,3 = AaTh/ATU 300; 11,1 = AaTh/ATU 545B; 11,2 = AaTh/ATU 505; 11,5 = Mot. K 2052.1; 12,2 = AaTh/ATU 1355A; 12,3 = AaTh/ATU 670; 12,5 = Mot. J 1675.3; 13,1 = Mot. J 1434; 13,2 = AaTh/ATU 1526A; 13,4 = AaTh/ATU 1586 + AaTh/ATU 1600. Luisa RUBINI, „Straparola, Giovan Francesco”, in *Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung*, Hg. Rolf Wilhelm BREDNICH, 15 vol. (Berlin–New York: de Gruyter, 2007), 12:1360–1369. A típusszámok alapján egy adott mesetípus magyar cselekménysémája és variánsai is azonosíthatók és visszakereshetők a *Magyar népmesekatalógus* megfelelő kötetekben, amelyek az Aarne–Thompson/AaTh katalógus alapján készültek.

- 4 AaTh/ATU 316 (*A tavitiündér*), 325 (*A varázsló és tanítványa*), 326 (*A félelemkereső*), 403 (*The Black and the White Bride*), 433B (*King Lindorm*), 441 (*A sündisznó*), ATU 510 B* (*A kalapvári kisasszony*), AaTh/ATU 531 (*Az aranyhajsza, aranytoll, aranypatkó – A segítő ló*), 545 B (*A csizmás kandúr*), 571 C (*The Biting Doll*), 675 (*A lusta fű*), 707 (*Az aranyhajú ikrek*). Idevonható egy novellamese is: AaTh/ ATU 891 (*The Man Who Deserted His Wife*). A típuscímetek a *Magyar népmesekatalógus*ban használt elnevezésekkel adtam meg, amennyiben a típus ismert a magyar meseanyagban, ha pedig nem, akkor az Uther-katalógus angol típuscímeit tüntettem fel. *A magyar tündérmesék típusai (AaTh 300–749)*, kiad. DÖMÖTÖR Ákos, Magyar népmesekatalógus 2 (Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1988); Hans-Jörg UThER, *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography, Part 1, Animal Tales, Tales of Magic, Religious Tales, and Realistic Tales, with an Introduction*, Folklore Fellows Communications 284 (Helsinki: Suomalainen Tiedekatemia, 2004).
- 5 Ennek teljes magyar fordítása 2014-ben jelent meg: Giambattista BASILE, *Pentameron: A mesék meséje avagy a kicsik mulattatása*, ford. és szerk. KIRÁLY Kinga Júlia (Pozsony: Kalligram Kiadó, 2014). A fordítás a Michele RAK által szerkesztett kétnyelvű (nápolyi–olasz) kiadás (Milano: Garzanti, 2009) alapján készült. A magyar kiadás folklorisztikai és irodalomtörténeti jelentőségéről szóló ismertetés: GULYÁS Judit, „Giambattista Basile, Pentameron...”, *Ethnographia* 126 (2015): 525–527.

retetét élvező Ottaviano Maria Sforza püspök és Lucretia lánya talál új otthonra s némi nyugalomra. Lucretia tíz szépséges és kifinomult ifjú udvarhölgyet és két nemes matrónát választ maga mellé társaság gyanánt. Esténként a palotában számos művelt férfit (költő, püspök, követ, úriember, lovag)⁶ gyűlik össze, akik a hölgyekkel egyetemben énekléssel, zenével, játékos és szellemes társalgással, találós kérdések feladásával és történetmeséléssel mulattatják magukat és a palota úrnőjét. Miután egy aranyvázába dobálják a hölgyek neveit tartalmazó cédulácskákat, sorsolásra kerül sor, és minden este egy dal eléneklése után öt hölgy mond el egy-egy történetet, amelyet enigmák zárnak.

Ami az egyes elbeszélésekben felismerhető mesei szüzsék forrását illeti, a *Le Piavevoli Notti* mögött kirajzolódik a velencei kereskedelem közvetítette arab mesehagyomány, ezenkívül az utcai színházak előadásai, valamint az énekelt-verses románcok (*cantari*), amelyek a 15. század végétől populáris nyomtatványokon is elérhetőek voltak, mint például az *Argirus*-meséből ismert, feleségét kereső férfi története (AaTh/ATU 400), *Fortunatus* (AaTh/ATU 566), vagy a *Mindentudó doktor* (AaTh/ATU 1641).

A szóbeliség közvetítette mesei motívumok és szüzsék mellett műfajilag is heterogén novellagyűjtemény⁷ összeállítása során Straparola számottevő írásbeli forrásokra is támaszkodhatott, melyek közül a legjelentősebb Girolamo Morlini 1520-ban latinul kiadott novellagyűjteménye lehetett, amely ezidőtájt cenzúra miatt éppen nem volt a piacon, de Straparola ismerhette a művet, mert 23 novella esetében mutatható ki közvetlen kapcsolat. Morlini gyűjteménye mellett Boccaccio, Franco Sacchetti, Niccolò Machiavelli, Giovanni Francesco Poggio Bracciolini, Cristoforo Landino, Iacopo Sannazaro és Pietro Bembo művei, az antik irodalomból Ovidiustól a *Metamorphoses*, emellett a lovagepika és a népkönyvek is hatással voltak művére.⁸

Bármennyire is tündérmeseiek legyenek egyes novellák szüzséi, Straparola a novellákat realizisztikus földrajzi koordinátákkal látta el (konkrét olasz és más városokat nevezve meg helyszíneként), míg a cselekmény határozatlan múlt időben játszódik. Ez egyébként a korai magyar meselejegyzéseknél is megfigyelhető jellegzetesség (a *korai* jelző ez esetben a sajátosság forrásadottságok miatt a 18–19. század fordulóját jelenti), vagyis a csodálatos mesei kalandok bevezetése még nem a később sztenderdizált, hangsúlyosan fiktív világot vetíti elénk (amely az

6 Nevesítve: Casal Bolognese, Pietro Bembo, Bernardo Capello, Antonio Bembo, Benedetto Trivigiano, Antonio Molino, Ferier Beltramo. Az ifjú mesemondó hölgyeknek nincs vezetéknevük.

7 Donato PIROVANO, „The Literary Fairy Tale of Giovan Francesco Straparola”, *Romanic Review* 99, no. 3–4 (2008): 281–296.

8 Morlini–Straparola konkordanciajegyzék: Luisa RUBINI, „Straparola...”, 1362.

óperenciás tengeren, üveghegyen túl terül el). A rövidprózai műfaji képlekenységet, átjárásokat jelezheti, hogy ekkor még nem feltétlenül vonultat fel a tündérmese műfajt jelölő fikciós szignálokat, hanem referenciális olvasatot felkínáló, novellaszerű kezdéssel indul a mese, mint például Gaal György 1810-es években lejegyzett meséiben.⁹

A *Le Piacevoli Notti* hatása és népszerűsége a rendelkezésre álló adatok szerint rendkívül imponáló volt: 1608-ig, amikor is pápai indexre került, több mint húsz kiadása jelent meg olaszul különféle kiadóknál¹⁰ – bár a cenzúra miatt, amely elsősorban a mágikus és obszcén elemek megléte miatt sújtotta a művet, már a 16. század második felében is különféle módosításokon esett át az eredeti korpusz. Emellett a 16. század végéig Lyonban, Párizsban és Rouen-ban több mint egy tucatnyi kiadása látott napvilágot franciául, hatszor jelent meg spanyolul, és valószínűleg három korai német nyelvű kiadása is volt. 1608 után azonban a gyűjtemény indexre került, nem adták ki újra, s idővel feledésbe merült. 1899-ben Bolognában Giuseppe Rua adta közre ismét, kritikai igényű kiadásban.¹¹

A Le Piacevoli Notti a tündérmese műfaj európai kezdeteiről szóló értelmezésekben

Straparola műve több szempontból is kiemelkedően fontos folklorisztikai szemzőgből. Egyrészt, mint láthattuk, számos, a 19. század folyamán a szóbeliségből lejegyzett európai népmese korai vagy éppen legkorábbi írásos változata Straparola gyűjteményében található meg. Másrészt a *Le Piacevoli Notti* utóélete is igen figyelemreméltó, hiszen Straparola meséi hatással voltak Basile nápolyi gyűjteményére, valamint a 17. század végén Franciaországban kezdődött tündérmeseírásra is, amely a francia királyi udvarhoz, kulturális elithez és arisztokráciához kötődött, s amelyet M^{mc} d’Aulnoy,¹² Charles Perrault, Mlle Lhéritier, Mlle Bernard, Mlle de La Force, M^{mc} Durand, M^{mc} de Murat, M^{mc} Villeneuve és M^{mc} Leprince

9 A gyűjteményhez lásd alább a 21, 22. és 33. jegyzeteket.

10 Részletes bibliográfiai áttekintés a kiadásokról, a könyvtárakban fennmaradt példányok listájával: Donato PIROVANO, „Per l’edizione de »Le piacevoli notti« di Giovan Francesco Straparola”, *Filologia e Critica* 26, no. 1 (2001): 60–93.

11 *Le piacevoli notti di M. Giovanfrancesco Straparola da Caravaggio nelle quali si contengono le favole con i loro enimmi da dieci donne e duo giovani raccontate* [...], a cura di Giuseppe RUA, 2 vol. (Bologna: Romagnoli–Dall’Acqua, 1899–1908).

12 M^{mc} d’Aulnoy meséi Kónyi János népszerű (német közvetítőnyelvi) fordításaiban a magyar könyvpiacot is elérték a 18. században (a 19. századból több ponyvakiadásukról tudunk): GYÖRGY Lajos, „Kónyi és d’Aulnoy”, in *A Szent Imre Egylet évkönyve*, szerk. GYÁRFÁS Elemér, 23–32 (Kolozsvár: Szent Imre Egylet, 1911).

de Beaumont neve fémjelez. A 18. században francia, majd német nyelvterületen is rendkívül népszerűek lettek a tündérmesék, rengeteg ilyen kiadványt tárt fel a német mesekutatás.¹³ Ehhez társult még a keleti mesekincs terjedése: Antoine Galland 1704 és 1711 között közzétett *Ezeregyéjszaka*-fordítása (*Les Mille et une nuit, Contes arabes*) után a 18. századtól az orientális mesék is elárasztották a könyvek és populáris nyomtatványok piacát. A 18. század végén Musäus és más német szerzők *Volksmärchen* megjelölésű gyűjteményei már éppen ezen francia eredetű *Feengeschichte* és *Feenmärchen* divatra adott válaszként, megkülönböztető szándékkal hangsúlyozták meséik német karakterét.¹⁴

Két évtizeddel ezelőtt jelent meg az amerikai mesekutató, germanista, könyvtörténész Ruth B. Bottigheimer monográfiája, *Fairy Godfather: Straparola, Venice, and the Fairy Tale Tradition* címmel,¹⁵ amelyet teljes egészében Straparola gyűjteményének szentelt, és amely az európai tündérmese-műfaj eredetére vonatkozó új modellel állt elő.¹⁶ Bottigheimer kiindulópontja szerint a 16. századot megelőzően nem igazán ismerünk tündérmese-szövegeket az európai írásbeliségből: tündérmesei motívumok és epizódok a középkori románcokban és eposzokban természetesen felbukkantak, de teljes szüzsék, valamint a tündérmese mint a szórakoztató rövid prózaepika műfaja nem volt ismert. A tündérmese műfaja a 16. századtól jelent meg az írásbeliségben. Az sem véletlen, hogy Európában elsőként éppen Észak-Itáliában készült el egy tündérmeséket tartalmazó gyűjtemény, Velence ugyanis ideális helyszín és közeg volt a mesék akkumulációjára: a hajósok, utazók és kereskedők révén kapcsolatban állt azzal a keleti mesehagyománnyal, amely adatolhatóan már a középkorban is létezett.

A 16. század közepétől a tündérmesék különféle fordítások útján, újabb és újabb kiadások és utánnomások révén önállóan vagy szemelvényesen, a populáris nyomtatványok, kalendáriumok, ponyvák közvetítésével terjedtek. Tehát a korábbi becslésekhez képest az írásbeli mesék korpusza a kora újkorban jóval nagyobb volumenű, disszeminációjuk a nyomtatás révén pedig jóval kiterjedtebb le-

13 Manfred GRÄTZ, *Das Märchen in der deutschen Aufklärung, Vom Feenmärchen zum Volksmärchen* (Stuttgart: J. B. Metzler, 1988).

14 E folyamat magyar nyelvű összefoglalása: NAGY Ilona, „A Grimm testvérek mesegyűjteményéről”, in NAGY Ilona, *A Grimm-meséktől a modern mondáig: Folklorisztikai tanulmányok*, szerk. GULYÁS Judit, 15–63 (Budapest: L'Harmattan Kiadó–MTA BTK Néprajztudományi Intézet, 2015), 16–29.

15 Ruth B. BOTTIGHEIMER, *Fairy Godfather: Straparola, Venice, and the Fairy Tale Tradition* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 2002).

16 Mivel korábban a könyv fejezeteit részletesen ismertettem, itt csak főbb téziseit mutatom be. GULYÁS Judit, „A történetek történetiségéről: Ruth B. Bottigheimer: *Fairy Godfather: Straparola, Venice, and the Fairy Tale Tradition*”, *Tabula* 9 (2006): 114–123.

hetett. Ezek a nyomtatás útján terjedő tündérmesék hatottak a szájhagyományra is. Vagyis mire a 19. század elején értékmentési céllal megkezdődött Európában a népmesék lejegyzése a szájhagyományból, addig már évszázadokon keresztül terjedhettek a szóbeliségben eredetileg írásbeli és a populáris olvasmányok útján keringő mesék. Bottigheimer megfordította a korábbi premisszákat, amelyek szerint a tündérmesék a szóbeliségben természetesen mindig is léteztek, csupán Európában a 16. század közepéig nem jegyezték le őket. Szerinte azért nincs adatunk ezt megelőzően tündérmesékre, mert Európában ez a műfaj nem létezett, nemcsak az írásbeliségben, de a szóbeliségben sem. A tündérmesék egy jelentős tematikus csoportja¹⁷ Straparola invenciója (ezért ő a tündér keresztapa), és az ő népszerű gyűjteménye nyomán – közvetlenül vagy közvetve, más gyűjteményekben, kiadványokba való interpolációjuk révén – terjedtek szét az európai szóbeliségben évszázadok során.

Ez a könyv a nemzetközi mesekutatás egyik legnagyobb és leghevesebb vitáját váltotta ki, amelyben folkloristák serege foglalt állást, nagyrészt a szájhagyomány elsőbbsége és Bottigheimer nézeti ellenében.¹⁸ E ponton azt is érdemes megjegyezni, hogy az a feltevés, hogy az európai tündérmese a középkor végén alakult ki önálló műfajként, nem Bottigheimer elképzelése, hiszen a 20. században olyan kutatók is ezen a nézeten voltak, mint Albert Wesselski vagy Honti János. Bottigheimer viszont a kortárs tudományosságban egyre nagyobb szerepet kapó amerikai mesekutatás színterén és nagyon világosan prezentálta nézeteit, amelyek a korábbi megközelítésekhez képest kibővültek Straparola műfaj történeti értelemben kardinális jelentőségű alkotóként való bemutatásával.

Akármiként is vélekedünk Straparola szerzőségéről, ez a vita igen erőteljesen ráirányította a figyelmet arra a nagyon komoly írásos mesehagyományra, amely a mese népköltészetként való értelmezését megelőzően, vagyis a 19. század előtt dokumentálhatóan jelen volt Európában. Az utóbbi két évtizedben sorra láttak napvilágot 16–18. századi olasz és francia mesegyűjtemények új, kommentált,

17 *Rise tale: az alacsony sorból származó hős* (tehát nem királyfi vagy királylány) valamilyen *csodás fordulat* (tehát nem esze, ravaszága) révén győzedelmeskedik, ér el társadalmi-anyagi sikereket.

18 A számos vitacikkből e helyt csak a *Journal of American Folklore* 2010-es tematikus számában megjelent írásokra utalok: Dan BEN-AMOS, „Introduction: The European Fairy-Tale Tradition between Orality and Literacy”, *Journal of American Folklore* 123, no. 490 (2010): 373–376; Jan M. ZIOLKOWSKI, „Straparola and the Fairy Tale: Between Literary and Oral Traditions”, uo., 377–397; Francisco Vaz da SILVA, „The Invention of Fairy Tales”, uo., 398–425; Dan BEN-AMOS, „Straparola: The Revolution That Was Not”, uo., 426–446; Ruth B. BOTTIGHEIMER, „Fairy Godfather, Fairy-Tale History, and Fairy-Tale Scholarship: A Response to Dan Ben-Amos, Jan M. Ziolkowski, and Francisco Vaz da Silva”, uo., 447–496.

jegyzetapparátussal ellátott kiadásai,¹⁹ és általában a nemzetközi mesekutatók egyik legjelentősebb vonulata is a kora újkori és újkori történeti források feltárását tekinti feladatának. Másfelől a Straparola-mesékről folytatott vita az európai tündérmesék története kapcsán a szóbeliség és az írásbeliség igen komplikált viszonyának újragondolását is elősegítette.

Amikor az alábbiakban Straparola 16. századi olasz (tündér)meséinek felbuklásáról esik szó az 1820-as évek magyar írásbeliségében, akkor ennek jelentőségét érdemes a korabeli magyar meseszövegekhez viszonyítani, és a *hiány* kontextusában szemlélni. A 16–18. századi magyar tündérmesékre vonatkozó ismereteink ugyanis egyelőre rendkívül szegényesek; tátongó úr néz vissza ránk, ha „rég” magyar tündérmeséket szeretnénk megismerni. Ez részben forráshiánynak (az 1850 előtti időszakból például fizikai valójában alig maradt fenn tündérmesét tartalmazó magyar nyelvű ponyva), részben a forrásfeltárás hiányának tulajdonítható (a történeti mesekutatók csak az utóbbi két évtizedben lett önálló kutatási irány, és eddigi eredményei is túlnyomórészt a 19. századi mesékre vonat-

19 Giovanni Francesco STRAPAROLA, *Le piacevoli notti*, a cura di Donato PIROVANO, 2 vol. (Roma: Salerno Editrice, 2000); Giambattista BASILE, *The Tale of Tales; or, Entertainment for Little Ones*, ed. and trans. Nancy L. CANEPA, illustr. Carmelo LETTERE, forew. Jack ZIPES (Detroit: Wayne State University Press, 2007); Giovanni Francesco STRAPAROLA, *The Pleasant Nights*, ed. and trans. Suzanne MAGNANINI, *The Other Voice in Early Modern Europe: The Toronto Series 40: Medieval and Renaissance Texts and Studies 481* (Toronto: Iter Academic Press, Tempe, AZ: Arizona Center for Medieval and Renaissance Studies, 2015); Antoine GALLAND, *Les Mille et une nuit, Contes arabes*, éd. Manuel COUVREUR, coll. Xavier LUFFIN, 2 vol. (Paris: Honoré Champion: 2016). Az európai tündérmesék ezeroldalas, Jack Zipes szerkesztette kritikai kiadása már címében is jelezte, hogy Straparolától számítja e műfaji hagyomány kezdetét: Jack ZIPES, ed., *The Great Fairy Tale Tradition, From Straparola and Basile to the Brothers Grimm: Texts, Criticism*, Norton Critical Edition (New York: W. W. Norton, 2001). Néhány gyűjteményről, illetve tanulmánykötetről és monográfiáról a magyar folklorisztika is tudósított: VOIGT Vilmos, „Giambattista Basile: Das Märchen der Märchen. Das Pentamerone. Nach dem neapolitanischen Text von 1634/36 vollständig und neu übersetzt und erläutert von Hanno Helbling, Alfred Messerli, Johann Pögl, Dieter Richter, Luisa Rubini, Rudolf Schenda und Doris Senn. Herausgegeben von Rudolf Schenda. München, 2000. Verlag C. H. Beck, 639 S.”, *Ethnographia* 112 (2001): 495–496; DOMOKOS Mariann, „Dzsinnek és tündérek könyvtára: A 17–18. századi francia mesék antológiája (recenzió). Madame d’Aulnoy: Contes des Fées, suivis des Contes nouveaux ou Les Fées à la Mode. Édition critique établie par Nadine Jasmin, avec une introduction de Raymonde Robert, Bibliothèque des Génies et des Fées, vol. 1, Paris, Champion, 2004. 1220 p.”, in *Tanulmányok a 19. századi magyar szövegfolklórról*, szerk. GULYÁS Judit, *Artes Populares* 23, 412–423 (Budapest: ELTE BTK Folklore Tanszék, 2008); GULYÁS Judit, „A tündérmese a 16–18. századi olasz és francia irodalomban (Out of the Woods, The Origins of the Literary Fairy Tale in Italy and France, edited by Nancy L. Canepa, Detroit: Wayne State University Press, 1997)”, in GULYÁS, *Tanulmányok a 19. századi...*, 381–411; GULYÁS Judit, „Fairy Tales Framed, Early Forewords, Afterwords, and Critical Words. ed. by Ruth B. Bottigheimer, State University of New York, 2012)”, *Ethnographia* 126 (2015): 315–316.

koznak). A 18. századból (és azt megelőzően) jelenleg kevesebb mint egy tucatnyi magyar tündérmese szövege ismert, ideértve a kéziratok írásbeliség és a populáris olvasmányok (ponyva, kalendáriumok) korpuszát is.²⁰

Értékmentési célzattal, megőrzendő kulturális hagyományként, a népköltészet paradigmájaként éppen két évszázaddal ezelőtt, 1822-ben jelentek meg először magyar népmesék, Bécsben, németül, Gaal György kiadásában.²¹ A 17 mesét tartalmazó kiadványt évtizedekig érdektelenség övezte itthon, és Gaal kéziratosa mesegyűjteményének egy része csak 35 év múlva jelent meg magyarul, Toldy Ferencnek és Kazinczy Gábornak köszönhetően.²² 1847-ben Henszlmann Imre, az első magyar népmesetanulmány szerzője Gaal 17 német meséje mellett mindössze további 25 magyar meséről tudott számot adni nagy összehasonlító elemzésében.²³

Rövidpróza a Hasznos Mulatságokban

Mindezek tükrében lehet szemlélni Straparola meséinek magyar nyelven való megjelenését a 19. század első évtizedeiben, amit egy feltáratlan forrástípus, a korai magyar sajtó rejtett magában. Az alábbiakban azokat a szövegeket mutatom be, melyek a Kultsár István szerkesztette *Hasznos Mulatságok* legelső évfolyamaiban, 1817 és 1822 között *néprege, rege* megjelöléssel láttak napvilágot. A forrásfeltárás előzetes eredménye az, hogy ezek közül öt szöveget Straparola meséjeként

20 TURÓCZI-TROSTLER József, *A mese felfedezése és a magyar mese a XVIII. században* (Budapest: Ranschburg Gusztáv könyvkereskedése, 1940). A 18. századi magyar mesére vonatkozó ismereteink az elmúlt nyolc évtizedben Turóczy-Trostler hiánypótló tanulmányai óta nem sokkal bővültek. Ezek áttekintése, bibliográfiával: GULYÁS Judit, „Mert ha írunk népdalt, miért ne népmesét?": *A népmese az 1840-es évek magyar irodalmában* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2010), 15–23, 128–130. A 18. századi magyar mese vonatkozásában a legjelentősebb fejlemény a lelőhelyéről *Sárospataki kéziratosa népmesegyűjteménynek* nevezett, 1789-re datálható korpusz előkerülése volt. Ennek új, folklorisztikai jegyzetekkel ellátott és az eredeti közreadó (Gulyás József) előszavát is tartalmazó kiadása: *Három vándorló Királyfirul való Historia: A sárospataki kéziratosa népmesegyűjtemény (1789)*, kiad. BENEDEK Katalin (Budapest: Európai Folklor Intézet–L'Harmattan, 2004).

21 Georg von GAAL, Hg., *Mährchen der Magyaren* (Wien: Druck und Verlag von J. B. Wallishauser, 1822).

22 GAAL György *Magyar népmesegyűjteménye*, kiad. KAZINCZY Gábor és TOLDY Ferenc, 3 köt. (Pest: Pfeifer Ferdinánd–Emich Gusztáv, 1857–1860).

23 HENSZLMANN Imre, „A népmese Magyarországon”, in *Folklorisztikai tudománytörténet: Szöveggyűjtemény I. 1840–1900*, szerk. DÖMÖTÖR Tekla, KATONA Imre és VOIGT Vilmos, 246–321 (Budapest: Tankönyvkiadó, 1978).

lehet azonosítani. Magában a sajtótermékben nincsen utalás e szövegek forrására, szerzőjére, fordítójára nézvést, az egyetlen értelmező gesztus a *Néprege* megjelölés.

Az 1817-ben megindított *Hasznos Mulatságok*ban a kezdetektől több olyan felhívás is megjelent, amely arra kérte az olvasókat, hogy küldjenek be az újsághoz a köznép száján forgó dalokat és talalósokat, így a köznépi dalok, talalós mesék folyamatos közlése összességében jelentős korpuszt tett ki. A verses epikára vonatkozóan a szövegközlés nem volt jellemző gyakorlat, ugyanakkor a balladáról egy jelentősebb tanulmányt tettek közzé.²⁴ Ezekből a felhívásokból olyan törekvés rajzolódik ki, amely a szóbeliségben („köznép száján forgó”) vagy a kéziratot írásbeliségben ismert, de a nyomtatott nyilvánosság szintjét el nem ért szövegek rögzítését tűzte ki célul.

Ugyanakkor ezen, a szóbeliség, a (privát) kéziratot írásbeliség és a nyomtatott irodalom közötti távolság csökkentését s az egyes kulturális regiszterek között átjárást célzó törekvés kapcsán azt a megfontolást is érdemes figyelembe venni, hogy a rendszeresen megjelenő sajtótermékeknek igen nagy volt a szövegéhsége, tehát nagy mennyiségben kellett rendelkezésre állniuk rövid és egyben a megcélzott széles olvasóközönség ízlésének (remélhetőleg) megfelelő „új” szövegeknek. Az „új” kifejezéssel arra utalok, hogy a sajtó dominánssá válása előtti időszakban a népkönyvekben és kalendáriumokban közölt fikciós elbeszélések jellemzően egy lassan változó, folytonosan újra kiadott és viszonylag korlátozott narratív szöveg-bázist jelentettek,²⁵ míg az újságok, amint azt magyar elnevezésük is tükrözi, egy a korábbinál sokkal gyorsabb szövegtermelést és -fogyasztást lehetővé tévő mediális formaként új, korábban nem ismert információk és nem használt szövegek megosztására törekedtek.

A rövid prózaepika különösen megfelelt ezeknek a kívánalmaknak: *rege*, illetve *néprege* címen számos ilyen szöveg jelent meg a *Hasznos Mulatságok* első évfolyamaiban, többek között így láttak napvilágot Straparola mesenovelláinak fordításai is. A *Hasznos Mulatságok* szövegközléseire – legalábbis az alábbiakban bemutatandó első évfolyamok gyakorlatát tekintve – jellemző az, hogy a szöve-

24 E gyűjtési felhívások és szövegközlések bemutatását lásd: VARGHA Katalin, „Reformkori talalós kérdések a Hasznos Mulatságokban”, in *Ezerarcú humor: Az I. Magyar Interdiszciplináris Humorkonferencia előadásai*, szerk. DACZI Margit, T. LITKOVKINA Anna és BARTA Péter, 162–171 (Budapest: Tinta Könyvkiadó, 2008); CSÖRSZ Rumen István, „Kultsár István és a *Hasznos Mulatságok* »köznépi dall«-ai (1818–1828)”, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 2*, szerk. Csörsz Rumen István, 143–204 (Budapest: Reciti Kiadó, 2013).

25 Erről is szóló áttekintés, esettanulmányokkal: *Fortunatus, Melusine, Genovefa: Internationale Erzählstoffe in der deutschen und ungarischen Literatur der Frühen Neuzeit*, Hg. Dieter BREUER und Gábor TÜSKÉS (Bern: Peter Lang Verlag, 2010).

gek javarésze teljesen dekontextualizálva jelenik meg, vagyis az újság úgy emelt át nyomtatott forrásokból szövegeket, hogy láthatatlanná tette a szerzőt/forrást. Ily módon viszont kiemelte azokat az irodalmi kanonizációs folyamatokból is – hiszen például nem társított az adott szerző kanonikus pozíciójából levezethető értéket/jelentőséget a szöveghez –, és a szerzői anonimitás révén a szóbeliség szövegahagyományozó mechanizmusait idézte meg, amely nem tart számon szerzőket, csak (variálódó) szövegeket.

Megfigyelhető emellett egy olyan törekvés is, amely elsősorban Ungvárnémeti Tóth Lászlónak köszönhetően az egyes műfajokról – szonett, elégia, költeményes levél, epigramma stb. – nyújtott elméleti és történeti áttekintést. Szempontunkból Ungvárnémetinek az aenigmáról közzétett fejtegetései azért is figyelemreméltók, mert az aenigma (találás) valamint az allegorikus kispika műfajai, vagyis az apologus, fabula (amelyek általában *rege* műfaji megnevezéssel jelentek meg a *Hasznos Mulatságokban*) több szempontból kapcsolódnak egymáshoz. Ungvárnémeti így kezdte a műfaj bemutatását:

A' Mese, (Találás Mese, Kérdő Mese) olly rövid Költemény, mellyben bizonyos felvett tárgy képes (allegoriás) homályos, és így több tárgyra is illeni látszó, határozatban (definitio), legalább környülrásban adatik elő. Sokan ezt az egész Költeményt tsekélységnek 's gyermeki észfuttatásnak tartják, 's mint olyant megvetik: de valóban méltatlanul [...]²⁶

Az allegorikus tárgykezelés, a rövidség, az a vonás, hogy széles körben elterjedt megítélés szerint a műfaj az elit kultúra peremén vagy azon kívül létezik, valamint a *mese* terminus használata ugyanis a rövidpróza bizonyos műfajaira (leginkább az oktató állatmesére) is jellemzőek voltak. A szórakoztató és a tanulságos jelleg összekapcsolása a *Hasznos Mulatságok* első évfolyamaiban közölt rövidprózai elbeszélések kiválasztása során fontos szempont lehetett, hiszen tulajdonképpen már magának az újságnak a címe is pontosan ezt a törekvést fejezi ki: *utile et dulce*.

Mese szóval a korszak írásbeliségében több műfajt jelöltek: elsősorban az antik tradíciókból származó oktató (állat)mese műfaját (fabula, apologus), a találás kérdéseket (melyekről Ungvárnémeti az aenigmáról írván szólt), a mítoszokat, a

26 [UNGVÁRNÉMETI Tóth László], „Aenigma”, *Hasznos Mulatságok* 1, 2. félv. 20. sz. (1817): 152–154. A *Hasznos Mulatságokban* névtelenül közzétett műfajelméleti írások szerzőségére vonatkozólag lásd: MERÉNYI Annamária, „Ungvárnémeti Tóth László szerzői bibliográfiája”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 105 (2001): 430–450. Lásd még: UNGVÁRNÉMETI Tóth László, *Művei*, kiad. MERÉNYI Anna Mária és TÓTH Sándor, görög nyelvű szövegeket gond. BOLONYAI Gábor, Régi magyar költők tára: XVIII. század 9 (Budapest: Universitas Kiadó, 2008).

hiedelemelbeszéléseket, általában a fikciós elbeszéléseket, egy epikus vagy drámai mű cselekményét, valamint a mai értelmű mesét.²⁷ A *mese* terminusnak ez a komplex és kiterjedt jelentéstartománya – vagyis az a körülmény, hogy a 18–19. század fordulóján számos műfajra és szövegtípusra alkalmazták – lehetett az oka annak, hogy a mai fogalmaink szerinti mese, tündérmese jelölésére ezt a szót egészen a 19. század közepéig nem használták egyértelműen az írásbeliségben, hanem ehelyett a *rege*, *néprege*, *népmonda* megnevezéssel éltek. A *Hasznos Mulatságok* szinte mindegyik száma egy találóssal (aenigma) végződött, amelynek megnevezése *mese* vagy *találós mese* volt. A találós kérdések és a szórakoztató rövid elbeszélések összekapcsolására többek között éppen a *Le Piacevoli Notti* adott példát, hiszen Straparola gyűjteményében minden elbeszélést egy-egy találós kérdés követett.

Mint az alábbiakban látni fogjuk, a *Hasznos Mulatságok*ban Straparola mesenovelláit *néprege* címmel illették, számos allegorikus mesei történetet viszont *rege*ként neveztek meg. Ungvárnémeti 1817-ben a *rege* szót javasolta a románc műfaj megjelölésére is: „Az újabb Poétikákban Romancéknak neveztetnek az apró történetes-dalok, mellyek együgyű, ’s régi nyelvmódban íratnak. Mi Regéknek mondhatnók.” Témájukat tekintve a nemzeti múltba viszik vissza az olvasót, forrásaik pedig a történetírók munkáiban és a köznépi színhagyományban egyaránt azonosíthatók:

[m]egérdemlené pedig ez a’ Magyaroknak figyelmöket is, annyival inkább, hogy arra nem tsak történetíróink elég tárgyakat adhatnának; hanem még a’ köznép szájában is több nevezetes hagyományok fenntartattak. Hol vette Kisfaludy azon érzékeny történeteket, mellyeket Regéiben énekel? Nem éneklett e’ Tinódy tsupa históriai dalokat? ’S mi lehet annál kedvesebb egy hű Polgárnak, mint ha Nemzetének történetébe a’ Poeziznak bájló fényénél vissza tekinthet?²⁸

Bár alapvetően itt verses, történelmi tárgyú elbeszélő költeményről van szó, a *rege* szó ilyen értelmű használata (amelyre Kisfaludy Sándor regéi már példát adtak, aki a német *Sage* magyarítását oldotta meg ezzel a szóval) ugyanúgy a korabeli epika műfajainak átrendeződéséből fakadó képlékenységet jelzi, mint azok a rövid prózai szövegek is, amelyek *rege*, illetve *néprege* megnevezéssel láttak napvilágot a *Hasznos Mulatságok* első évfolyamaiban.²⁹

27 GULYÁS Judit, „A *mese* szó használata a magyar írásbeliségben 1772–1850 között: *A magyar nyelv nagyszótárának történeti korpusza alapján*”, in GULYÁS, *Tanulmányok a 19. századi...*, 164–241.

28 [UNGVÁRNÉMETI Tóth László], „Romance”, *Hasznos Mulatságok* 1, 1. félév, 20. sz. (1817): 153–157.

29 Vö. SZAJBÉLY Mihály, „A *rege* és rokonműfajai a 19. század elejének magyar irodalmában”, in SZAJBÉLY Mihály, *A nemzeti narratíva szerepe a magyar irodalmi kánon alakulásában Világos után*,

Népregek a Hasznos Mulatságokban

1817-ben a *Hasznos Mulatságok* hasábjain jelent meg egy elbeszélés *Amazan (Napkeleti-Mese darab)* címmel,³⁰ amelyről úgy tűnik, hogy Voltaire egy meséjének fordítása lehet. A *Hasznos Mulatságokban* közzétett részlet a *La Princesse de Babylone* (1768) első fejezetének kivonata. A babilóniai király ünnepi íjazási versenyt hirdet udvarában: „egész napkeleten kihirdettette, hogy leányát csak olly férjfiunak adja, a ki Nemrod’ ívjét meghajtani, ’s az ideget megvonni elégséges lészen.” Az ifjú Amazan az idegen, az ismeretlen ifjú, aki „Unikornison üllve” jelenik meg, győzedelmeskedik a versenyen, s a „Herczeg Asszony” szívet is rabul ejti.

A szerelmesek kalandjai során egzotikusnak tekintett ázsiai és észak-afrikai kultúrákat megidéző filozófiai mesének ismert egy kéziratban maradt, magyar nyelvű fordítása *Szabad Holmik a’ Voltér a’probb Munkái között* címmel, amelyet Kolozsváron az Erdélyi Unitárius Egyház Levéltára őriz. Nem tudni, ennek mi a viszonya a *Hasznos Mulatságokban* olvasható részlettel. A *Szabad Holmikban* is hivatkozott 1790-es bécsi Voltaire-kiadásban a *Die Prinzessin von Babylon* volt a nyitódarab.³¹

Penke Olga Voltaire filozófiai meséinek 18–19. századi magyar adaptációiról szóló tanulmányában a saját fordításában idézte Voltaire-nek a mese műfajáról vallott nézeteit:

Azt akarom, hogy a mese a valóságosán alapuljon, és ne az álomhoz hasonlítson. Ne legyen benne semmi túlságosan nyilvánvaló és semmi túlságosan extravagáns. Azt szeretném, ha a mese fátyla mögött áttetszene a finoman megfogalmazott igazság, amelyet csak a gyakorlott szem vesz észre, míg az egyszerű szemlélőnek láthatatlan marad.³²

Ezek a kritériumok, mint látni fogjuk, a *Hasznos Mulatságokban* népregeként megjelölt szövegek zöme esetében is érvényesek lesznek. A Voltaire-meserészlet

369–388 (Budapest: Universitas Kiadó, 2005); MIKOS Éva, „Tény és fikció, nemzet és régió, elit és populáris konfliktusa a rege műfaja körül”, in *Tény és fikció: Tudomány és művészet a nemzetéptítés búvkörében a 19. századi Magyarországon*, szerk. VARGA Bálint és LAJTAI Máttyás, 101–129 (Budapest: MTA BTK Történettudományi Intézet, 2015).

30 „Amazan (Napkeleti-Mese darab)”, *Hasznos Mulatságok* 1, 2. félév, 7. sz. (1817): 49–53.

31 VOLTAIR’s, *Ausgesuchte Romane, Erzählungen und Dialogen*, 4 Bd. (Wien: bei Johann Baptist Wallishausser, 1790), 1.

32 PENKE Olga, „Voltaire filozófiai meséi és regényei »magyar ruhában«”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 126 (2017): 780–802, 783. Kiemelés – G. J.

közlése illeszkedik a *Hasznos Mulatságok* tárgyválasztásában fontos szerepet játszó orientalizmushoz, vagyis a „napkeleti” kultúrák, szokások és költészet bemutatásához, amely összehangban állt a 18. századi nyugat-európai tendenciákkal.

1818-ban jelent meg az *Egy Erdő kerülő* című, *rege* műfaji besorolású szöveg.³³ A történet hőse nem az erdőkerülő, hanem a legkisebbik fia, aki a király szolgálatába áll kondásként, és az őt segítő disznók tanácsainak köszönhetően bejut a réz-, ezüst- és aranyvárba, s kivégzi a sárkányt. A király, három lányát férjhez adandó, udvarában versenyt rendez. A próba hasonló, mint Voltaire meséjében: magas fa tetejére függesztett aranyalmákat kell megszerezniük a vitézeknek. Ezen a kondás csodálatos vitézi álruhában, lovát ugratva győzedelmeskedik, és miután az aranyalmák kiborulnak kanászsipkájából, kilétére is fény derül, s övé lesz a legkisebb királykisasszony.

Ez a szöveg kisebb eltérésektől eltekintve megegyezik egy olyan mesével, amely *Waldhüter – Märchen* címmel jelent meg 1822-ben az első magyar népmesegyűjtemény részeként,³⁴ Gaal György *Mährchen der Magyaren* címmel Bécsben kiadott munkájában, amely katonák mesemondása nyomán készült. Gaal könyve előszavában tíz évig tartó előkészületekről írt, s korábban, már 1817-től közreadott meséket a német nyelvű sajtóban.³⁵ Mivel a magyar és a német szöveg között a cselekmény szintjén apróbb eltérések figyelhetők meg, egyelőre nem tisztázott, hogy pontosan mi az *Egy Erdő kerülő* és a *Waldhüter – Märchen* viszonya. Az *Egy Erdő kerülő* című szöveg műfaját tekintve tündérmese (ATU 314A, *The Shepherd and the Three Giants*), a *Magyar népmesekatalógus A vitéz juhászegény* (AaTh 314A) típushoz sorolta, bár a szöveg a típus cselekménységét csak részlegesen követi. A *Hasznos Mulatságok*ban megjelent szöveg a mesetípus legkorábbi feljegyzett magyar nyelvű változata. Gaal kéziratos gyűjteményében szerepelt még egy mese, amely ehhez a típushoz sorolható, de ez 1857-ig kéziratban maradt, s egyéb forrásokból is csak a 19. század második feléből ismert magyar variánsa.

Két év múlva, 1820-ban, a *Hasznos Mulatságok* egyik legelső számában volt olvasható egy *Nép-Rege* című, a „góliát” és a törpe (egyenlőtlen) barátságáról és a szaracénusokkal való hadakozásáról szóló rövid prózai elbeszélés, amelyhez egy szerkesztői jegyzet is tartozott, mégpedig a regékre vonatkozó gyűjtési felhívással: „Kérettetnek azon Hazafiak, kik efféle Regéket tudnak, hogy általunk a’ hazával közöljék.”³⁶ Ennek a népregének sincsen a forrása vagy szerzője megadva, de

33 „Egy Erdő kerülő (Rege)”, *Hasznos Mulatságok* 2, 1. félév, 7. sz. (1818): 49–55.

34 „Waldhüter Märchen”, in *Mährchen der Magyaren*, Hg. Georg von GAAL, 25–52 (Wien: Druck und Verlag von J. B. Wallishausser, 1822).

35 *Kinder- und Haus-märchen...*, 3:432–433.

36 „Nép-Rege”, *Hasznos Mulatságok* 4, 1. félév, 3. sz. (1820): 19–21.

azonosíthatók: a szövegrészlet Oliver Goldsmith 1766-ban megjelent regényéből származik (*The Vicar of Wakefield: A Tale, Supposed to be written by Himself*). A *Hasznos Mulatságok*ban közreadott részletben szereplő történetet, amelyre az angol regény narrátora *fable* megnevezéssel utalt, a lelkész kisfia meséli.³⁷ Goldsmith népszerű regényének már 1767-ben megjelent a német kiadása,³⁸ és az is tudható, hogy az óriás és a törpe meséje nyelvkönyvek, antológiák kedvelt szemelvénye volt.³⁹ 1831-ben Nagyenyeden napvilágot látott a mű teljes magyar fordítása is *A' Vékfildi Pap [...]* címmel, amely már elvileg 1822-ben kiadásra kész volt, viszont nem valószínű, hogy a *Hasznos Mulatságok* ebből a kiadásra előkészített kéziratból dolgozott volna, mert az újságban közölt szövegrészlet, illetve a nagyenyedi kiadás megfelelő szöveghelyének nyelvezete jelentősen eltér egymástól.⁴⁰

A Goldsmith-*fable néprege*ként való közlése, illetve a hasonló regékre vonatkozó gyűjtési felhívás után megsokasodtak a *néprege, rege* megjelölésű szövegek a *Hasznos Mulatságok*ban. *Rege*ként jelent meg a csodálatos szépségű, roppant hiú fácántyúk kalandjairól szóló történet,⁴¹ amely után ritka kivételkedésként szerepelt forrásmegjelölés is: „Floriánból”. A szerző eszerint feltehetően Jean-Pierre Claris de Florian (1755–1794) volt, a francia verses fabula-műfaj La Fontaine utáni jeles képviselője. A *Hasznos Mulatságok*ban megjelent magyar szöveg viszont nem verses, hanem prózai formájú. Mindenesetre a 18. századi francia és német irodalomban nagyon erőteljes, az antik fabula-tradíció átírataitól eltérően önálló leleményű oktató mese-divat egy nyomának tekinthető. Az eredeti szöveget nem tudtam azonosítani Florian művei között, ugyanakkor azt érdemes lehet megjegyezni, hogy a *Hasznos Mulatságok* korábbi szerkesztője, Ungvárnémeti Tóth László 1816-ban kiadott versgyűjteményében szerepeltek olyan versek, amelyek Florian-mesék német nyelvből átdolgozott változatai,⁴² és a *Hasznos Mulatságok*

37 *The Vicar of Wakefield: A Tale, Supposed to be written by Himself*, 2 vol. (London: F. Newberry in Pater-Noster-Row, 1766^s), 1:124–126. (13. fejezet)

38 *Der Landpriester von Wakefield: Ein Märchen, das er selbst soll geschrieben haben*, aus dem Englischen übers. Johann Gottfried GELLIVS (Leipzig: Weidmann u. Reich, 1767).

39 HARTVIG Gabriella, „Angol olvasókönyv a Szepesgyűjteményben: Johann Christian Fick *Englisches Lesebuch*-ja”, *Argumentum* 15 (2019): 241–251.

40 A főbb szereplők megnevezései például az 1822-es szövegben *goliát, törpe és szaracénus*, az 1831-es változatban *óriás, puja és szeretsen* (az angol eredetiben pedig *Giant, Dwarf és Saracen*). A fordító Székelyudvarhelyen kelt előszava szerint 1822-ben már elkészült a fordítás, de a kiadó, Trattner János Tamás váratlan halála miatt meghiúsult a kiadása. *A' Vékfildi Pap, Egy történet*, Goldsmith után ánglusból, fordította P. CSÓRJA Ferencz [...], (Nagy Enyeden: Nyomt. a' ns. Ref. Kollégium' betüivel Vizi István ügyelete alatt, 1831), 84–85.

41 „Rege”, *Hasznos Mulatságok* 4, 1. félv., 8. sz. (1820): 57–63.

42 MERÉNYI Annamária, „A' Pók, a' Selyem-bogár, a' Poéta és a' Kertész: Ungvárnémeti Tóth László apológiai az 1816-os *Versei* című kötetben”, *Iskolakultúra*, 17, 8–10. sz. (2007): 99–107.

gokban ezt követően, 1817-ben is jelent meg Ungvárnémetitől Florian-fordítás.⁴³ Akárcsak Voltaire vagy Goldsmith meséje/népregéje esetében, itt is egy allegorikus, oktató mesei (apologus, fabula) hagyomány jelentkezésének lehetünk tanúi.

Szintén *Néprege* címmel jelent meg egy egyelőre azonosítatlan szerzőjű, mindennemű epikus cselekmény nélküli, moralizáló elbeszélés, amely egy öregember fájdalmas visszatekintését mutatja be, afölötti megbánását, hogy az erények helyett a kísértések, tévelygések és a gonoszság útját választotta, ám amidőn könnyek közepette eseng ifjúsága visszatéréseért, felébred rossz álmából, és ezután már az erkölcs angyala kijelölte úton halad tovább ifjú emberként.⁴⁴

Az 1820-ban *népregek*ként kiadott művek sorát három olyan elbeszélés követte a 32. számban, amelyek leginkább hiedelemmondák feldolgozásainak tekinthetők. Az önálló cím nélküli, pusztán számozott elbeszélések közül az első egy tékozló nemesemberről szól,⁴⁵ aki szövetséget kötött az ördöggel, és egy híd építését kérte tőle, mire az ördög a környékbeli összes kakas leölését szabta feltételül, mivel a kakasok kukorékolása zavarta a hídon dolgozó „lelkeket”. Csak egy vén banya kakasa menekült meg, „mivel sűrű szita alá dugta, melly meg volt búbájolva.” Az ördög megkezdte hídépítő munkáját, de amikor éppen elkészült volna, a banya kakasa megszólalt, a lelkek a föld alá rejtőztek, az ördög pedig dühében felbontotta a szerződést a nemesemberrel. Az elbeszélés eredetmagyarázó jelleget ölt a zárlatának köszönhetően: „Még most is láthatni azon tájakon, a' Bérczeken és Sziklákön, az ördög körmének helyeit.”

A második elbeszélés főszereplői Dörde és Bőre, két „igen gonosz ember”, akiknek haja fejük egyik felén veres volt a sok ártatlanul kiontott vér miatt, Bőrének egyik lába pedig sebes volt, és „szenvedhetetlen büzt” árasztott. Ezért Bőre orvoslátot keresett:

„Ismérte ő Borongónak, a' Búbájasnak, tsudáit, 's azt is tudta, hogy az egy közellévő erdő üregben szokott tartózkodni. Feltette tehát magában, hogy tőle segedelmet kér. Ez okért lovára üllt, 's kutyáit magához vevén egy szélvész eszén kinyargalt az erdőbe, 's midőn az üreghez értt, háromszor ordította nevét a' Búbájasnak: de az néki meg nem jelent, átkozni kezdette tehát rettenetes szidalmakkal.”

A föld erre megrepedt és lovastul-kutyástul elnyelte az átkozódót.⁴⁶

43 [UNGVÁRNÉMETI] TÓTH László, „Nemorin éneke Florián Estelljéből”, *Hasznos Mulatságok* 1, 2. félév, 6. sz. (1817): 41–42.

44 „Néprege”, *Hasznos Mulatságok* 4, 1. félév, 24 sz. (1820): 190–191.

45 „Nép Regék I.”, *Hasznos Mulatságok* 4, 1. félév, 32. sz. (1820): 252–255.

46 „Nép Regék II.”, *Hasznos Mulatságok* 4, 1. félév, 32. sz. (1820): 253–254.

Végül a harmadik elbeszélés egy fazekas feleségéről szól, aki boszorkány volt, majd halála után visszajárt (egyfajta emberfarkasként) farkas, medve vagy holló formájában, „s űzte tsúfos varázsló mesterségeit”, ezért holttestét többször kiásták, mellén karót vertek át, majd szénné égették.⁴⁷

Ezt követően *A' Sárkányokról való Meséknek eredete* című rövid közleményben az antik mítoszok és a tündérmesék közötti genetikus kapcsolatról, illetve kifejezetten a kortárs francia tündérmesékről szolt az ismeretlen szerző:

Orpheus a' Görög Mythusok' első kezdője és kútfője Ceresről azt énekelte, hogy az ő szekerét Sárkányok vonják. Így hasonlóképpen Medea is Sárkányok által vonat-tatja magát a' levegőn keresztül. A' régi Nemzetek ezen Költeményeket igazságnak vélték, és egész a' Kereszténységnek elterjedéséig köz tiszteletben maradtak. Ezen Mesék, és képzeleti játékok az újabb felvilágosodottabb Nemzeteknél Regékké változtak: legszebben és legkellemetesebben adták ezeket elő a' Francziák az Tündér Meséjokban (*Contes, des Fées*).⁴⁸

A *Hasznos Multságok* az 1820. év második felében adta közre *Az Asszonyoknak különös megjobbítása módja (Nép Rege)* című elbeszélést, amely egy kiállhatatlan, többször házasodott, fiatal, szép és tehető asszonyról szól, akit negyedik férje job-bít meg. Kiindulásként egy nap bejelenti, hogy elutaznak, ami ellen az asszony tiltakozik, mert vendégeket vár ebédre. „A' Nemes ember nem ügyelt szavaira; hanem Hajdúit behivatván erőszakosan a' lóra ültette, és véle elugratott.” Kilo-vagolnak; majd amikor lova körül ugrándo-zó kutyája nem engedelmeskedik pa-rancsának, a férj előbb agyonlövi a kutyát, kis idő múlva pedig hasonló jellegű engedetlenség miatt az asszony lovát is. Ezek után úgy dönt, hogy inkább mégis-csak visszamegy a városba, ő lovon, a felesége mögötte gyalog, de az asszonynak nyakába vetve kell hoznia lelőtt lova nyergét is. Este feleségével lehúztatja csizmá-ját, majd építő jellegű intelmekkel látja el a nőt, aki a megaláztatással elegyített erőszak elszenvedőjeként és tanújaként megvilágosodik: „arra tökéllente el magát, hogy Urának még a gondolatait is tselekedje.” Ez pedig utat nyit a boldog végki-fejlethez: „Ez meg is történt, és ők igen szerentsés házasságban éltek.”⁴⁹

Az elbeszélés a *Taming of the Shrew* típuscímű novellamese (ATU 901) egy változatának tekinthető, amely Shakespeare (azonos című) színdarabja nyomán

47 „Nép Regék III.”, *Hasznos Multságok* 4, 1. félév, 32. sz. (1820): 254–255.

48 „A' Sárkányokról való Meséknek eredete”, *Hasznos Multságok* 4, 1. félév, 35. sz. (1820): 278–279.

49 „Az Asszonyoknak különös megjobbítása módja (Nép Rege)”, *Hasznos Multságok* 4, 2. félév, 28. sz. (1820): 217–219.

közismert. A szüzsé már a késő középkori európai írásbeliségben is jelen volt, Don Juan Manuel nevezetes *El Conde Lucanor* című, 14. századi kasztíliai spanyol gyűjteményében például szerepelt (71. sz.).⁵⁰ A *Le Piacevoli Nott*ban is olvasható egy változata, ez a nyolcadik éjszaka második meséje,⁵¹ de a *Hasznos Mulatságokban* közölt szöveg megítélésem szerint nem ennek nyomán készült. Az állatok megölése mint a feleség engedelmességre szoktatásának eszköze Shakespeare darabjából hiányzik, viszont az újkori európai színhagyományból rögzített szövegekben – akárcsak a *Hasznos Mulatságokban* közölt elbeszélésben – fontos motívum volt. A ló megölése egyébként Straparola novellájában is szerepel.⁵² A *Magyar népmesekatalógus* nyilvántartása szerint a magyar színhagyományban nem volt ismert ez a típus; a tematikusan rokonítható *A kevély királykisasszony*-típus (AaTh 900) variánsai a 19. századtól adatoltak.⁵³

Nép Rege címmel jelent meg egy egyelőre szintén azonosítatlan forrásból származó elbeszélés,⁵⁴ melynek hőse egy brémai gombkötő, aki mellé vándorútján különféle csodálatos képességű társak szegődnek: a mesterlövész, aki a strasbourggi templom tornyáról is le tudja löni a verebet, a futó, aki Rómába tíz perc alatt visz el egy levelet, és az „erős tüdejű fúvó”, aki fújásával hajtja a szélmalomokat és fújja el a két regimentnyi katonát is. A szöveg a *Hatan a világ ellen* típuscímű tündermese (AaTh 513A, *Six Go through the Whole World*, ATU 513A) egy változata. A mesetípus Giovanni Sercambi 1374 körüli gyűjteményében (11. sz.), illetve Basile nápolyi mesegyűjteményében is szerepelt (III, 8), majd a Grimm testvérek gyűjteményének is részét képezte (KHM 71, 134).⁵⁵ Ez a mesetípus a 18. század végi magyar kéziratoss és nyomtatott írásbeliségben is ismert volt, hiszen szerepelt az 1789-re datálható *Sárospataki kéziratoss mesegyűjteményben*, *Egy Királyfirül, aki házasadni menvén Idegen Országgra* címmel.⁵⁶ Ugyancsak megtalálható volt Kónyi János *Elme-Futtatások, Avagy Bellebellének és Kárpillónak tündéres Törté-*

50 UThER, *The Types of...*, 524–525; Bairbre Ní FHLOINN, „Zähmung der Widerspenstigen (AaTh/ ATU 901)”, in *Enzyklopädie des Märchens...*, 14:1124–1130.

51 Itt és a továbbiakban is RUA kritikai kiadásából (lásd: 12. jegyzet) idézem a *Le Piacevoli Notti* novelláinak első sorait, argumentumát: „Duo fratelli soldati prendono due sorelle per mogli; l'uno accareccia la sua, ed ella fa contra il comandamento del marito; l'altro minaccia la sua, ed ella fa quanto egli le comanda; l'uno addimanda il modo di far che gli ubidisca; l'altro gli lo insegna.”

52 Jan Harold BRUNVAND, „The Folktale Origin of The Taming of the Shrew”, *Shakespeare Quarterly* 17, no. 4. (1966): 345–359.

53 *A magyar novellamesék típusai (AaTh 850–999)*, kiad. BENEDEK Katalin, Magyar népmesekatalógus 4 (Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1984), 197–199.

54 „Nép Rege”, *Hasznos Mulatságok* 4, 2. félév, 47. sz. (1820): 369–372.

55 UThER, *The Types of...*, 299–300.

56 *Három vándorló Királyfirul való Historia...*, 53–56.

netei című, 1792-ben kiadott művében,⁵⁷ amely M^mc d'Aulnoy egy meséje (*Belle-Belle ou Le Chevalier Fortuné*) nyomán készült. Ezt követően e mesetípusnak a 19. század közepéről ismertek első magyar nyelvű feljegyzései.

A *Hasznos Mulatságok* első évfolyamaiban a legtöbb *néprege* megjelölésű szöveg 1820-ban jelent meg (köztük Straparola meséi). A továbbiakban, 1821–1822 folyamán, ha csökkenő intenzitással is, de a lap több ízben is teret adott népregéknek. 1821-ben jelent meg *A' Paraditsomból való ember (Nép Rege)* című elbeszélés.⁵⁸ Szüzséje: egy német parasztasszony férje halála után újrَاهázasodik, egy napon betér hozzá egy diák, akitől az asszony megkérdezi, honnan jött: – Párisból – feleli a diák, mire a tudatlan asszony visszakérdez: – A Paradicsomból? A diák átlátva a helyzetet és a benne rejlő lehetőséget, rábólint, s az asszony minden jóval ellátja és felmálházza, annak reményében, hogy elhunyt férjének szállítja majd az adományt. Az asszony második férje a szántásból hazatérvén, éktelen haragra gerjed, amikor megtudja, mi történt, s a diák után veti magát, azonban saját ostobasága folytán pórul jár. A szöveg *A mennyből jött ember / A paradicsomból való diák* típuscímű tréfás mese (AaTh 1540, *The Student from Paradise*, ATU 1540) egy változata.⁵⁹ A késő középkor óta több (elsősorban német) gyűjteményben (Heinrich Bebel, Hans Sachs) is szereplő Schwank a 18. század végén Kónyi János *A' mindenkor nevető Democritus* című anekdotagyűjteményében,⁶⁰ valamint a pozsonyi és a győri kalendáriumban is megjelent. A szóbeliségből rögzített első magyar változatai a 19. század közepére datálhatók.⁶¹

Skóciai Nép Rege (Allegoria) a címe annak a rövid prózai szövegnek, amely „Walter, híres Skóciai Román költő” régi krónikák alapján készített „elmés költeményt” mutatta be 1822-ben.⁶² Mivel ez esetben legalább a szerző kiléte ismert, a szóbanforgó művet is azonosítani lehet: Walter Scott *The Search after happiness; or, The quest of Sultaun Solimaun* című verséről van szó, amely önálló kötetben

57 KÓNYI János, *Elme-Futtatások, Avagy Bellebellének és Kárpillónak tündéres Történetei* (Buda: Landerer Katalin özvegye, 1792).

58 „A' Paraditsomból való ember (Nép Rege)”, *Hasznos Mulatságok* 5, 1. félév, 24. sz. (1821): 188–190.

59 Antti AARNE, *Der Mann aus dem Paradiese in der Literatur und im Volksmunde: Eine vergleichende Schwankuntersuchung*, *Folklore Fellows' Communications* 22 (Hamina: Suomalaisen Tiedekatemia Kustantama, 1915); BINDER Jenő, „Magyar adalékok Antti Aarne-nak: »Az égből jött ember«-ről szóló mesetanulmányához”, *Ethnographia* 30 (1919): 106–111.

60 *A' mindenkor nevető Democritus, avagy okos leleményű furtsa Történetek*, mellyeket a' bánatjokat felejteni kívánó jámborok kedvéért szedegetett össze KÓNYI János (Buda: Landerer Katalin, 1782–1784).

61 *A magyar népmesék trufa- és anekdotakatalógusa*, szerk. VEHMAS Marja és BENEDEK Katalin, *Magyar népmesekatalógus* 7/B (Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1988), 154–156.

62 „Skóciai Nép Rege (Allegoria)”, *Hasznos Mulatságok* 6, 2. félév, 20. sz. (1822): 154–155.

jelent meg egyéb versekkel együtt, 1820-ban.⁶³ A hosszú elbeszélő költemény egy boldogtalan szultánról szól, aki, miután orvosok serege próbálta sikertelenül kikúrálni melankóliájából, azt a tanácsot kapja anyjától, hogy találjon egy boldog embert, s vegye fel az ingét. A szultán beutazza a fél világot, s végül az ír szigeten talál egy valóban boldog emberre, aki azonban nem hajlandó odaadni az ingét, mert hogy olyan szegény, hogy nincs neki.

Mint fentebb szó esett róla, a *Hasznos Mulatságok* 1818-ban közzétett egy olyan mesét, amely valamilyen módon kapcsolatban állt Gaal György mesegyűjtésével. Amikor a német nyelvű mesekötet Bécsben megjelent, magyar mutatószöveget is közöltek belőle 1822-ben (immár a forrás megnevezésével), mégpedig azt a hálás állatokról szóló mesét, melyet Gaal a maga ízlésével leginkább összhangban álló szövegnek tekintett: „A' háláadatos állatok – Kivonása egy Nép Regének, Gaalnak ezen című könyvéből: »Märchen der Magyaren«”.⁶⁴

A mese szót a *Hasznos Mulatságok*ban használták találósok, mítoszok, hiedelemtörténetek, valamint fikciós és tanulságos elbeszélések megnevezésére is. Miután az újság ekkor már öt éve közölt *mesének* nevezett találósokat és a *(nép)rege*ként megjelölt prózaepikát, 1822-ben *Enigma, vagy is Mese* címmel reflektáltak is a műfajok és a terminusok közötti átfedések kérdésére: „A' mese szónak nyelvünkön külömbféle értelme vagyon; helyesnek itéltük ezen szót itten bővebben megfejtteni, 's tulajdon értelmét meghatározni”. A szerző nyolc szövegtípust sorolt fel: 1. *apologusok* (állatok beszélgetései), 2. *szófia beszédek* (köznép száján forgó költött történetek), 3. *példabeszédek* (tanulságos történetek), 4. *regék* („régie Eleinknek dolgait, költött környülállásokkal adják elő”), 5. *poétai mesék* (epikus és drámai művek cselekménye), 6. *római mesék/románok* (regények), 7. *mendemon-dák* (hasonlók a szófia beszédhez, „Egyszer hol volt hol nem volt, heted hét országon, még az Operentziális tengeren is túl” bevezető sorokkal), 8. *enigma, rejtett értelmű mondás*.⁶⁵ Feltűnő ugyanakkor, hogy éppen a *néprege* terminusra (amely megnevezés alatt számos tündérmese és tréfás mese jelent meg az újságban) nem tér ki az áttekintés. Gaal György meséit mindenesetre a „szófia beszéd”-hez sorolták („Illyeneket szedett össze 's német nyelven ki is adott Gál úr, mint a ' Magyaroknál ismért köz népi meséket”).

63 Walter SCOTT, *The Search after happiness; or, The quest of Sultaun Solimaun; with other poems* (Philadelphia: M. Carey and Son, 1820), 1–26.

64 „A' háláadatos Állatok (Mese)”, *Hasznos Mulatságok* 6, 2. félév, 3. sz. (1822): 21–24; 5. sz. 34–35.

65 „Enigma, vagy is Mese”, *Hasznos Mulatságok* 6, 2. félév, 19. sz. (2022): 145–147.

Straparola meséi

1820-ban, azután, hogy *A' Sárkányokról való Meséknek eredete* című közleményben a 17–18. századi francia tündérmese-hagyományra explicit utalás történt, a *Hasznos Multságok* ezt követő számát teljes terjedelmében *A' Tátos Ló (Nép Rege)* című elbeszélés tette ki.⁶⁶ Ez a tündérmesei szüzséjű elbeszélés Straparola gyűjteményére vezethető vissza, a *Le Piacevoli Notti* harmadik éjszakájának második meséjéről van szó.⁶⁷ E mesében a főhős, a tuniszi király fia, Livoretto kanásznak szegődik el – hasonlóan az *Egy Erdő kerülő* című meséhez – a kairói szultán udvarába, idővel lovász lesz, s az udvarnép ármánykodása folytán a szultán őt jelöli ki arra, hogy megszerezze számára a damaszkuszi király szépséges leányát. Útja során segít egy bajbajutott halon és sason, s a hálás állatok segítségével különböző kalandok után ő veheti feleségül a szép és eszes Belizandrát. A címben is szereplő *táltos ló* (amely megnevezés közismert a magyar népmesékből) bevezetése a szövegbe a következőképpen hangzik:

Kiki tudja, hogy a' legkisebb szülött az anya előtt mindég legkedvesebb, azért minekelőtte útnak indulnának, Livoretto az annya magához hivatta, és néki egy tarka testű, kitsiny fejű, és tüzes szemű lovat ajándékozott, melly meg volt bűbájolva. – Livoretto megtsókolta annyának arczáját, és Tátos lovára ülván, elnyargallt Battyával attyának udvarából.⁶⁸

Ez a szöveg két tündérmese-típus kombinációja: egyrészt *Az aranyhajszál, aranytoll, aranypatkó: a segítő ló* (AaTh 531, *The Clever Horse* ATU 531), másrészt a *Hálás állatok* (AaTh 554, *The Grateful Animals*) mesetípus kapcsolódik össze. Straparola meséje az 531. számú típus első ismert változata, később Basile gyűjteményében is szerepelt egy ilyen típusú tündérmese (3,7), valamint M^{mc} d'Aulnoy aranyhajú királykisasszonyról szóló, *La Belle aux cheveux d'or* (1697) című meséje is e típus egy változatának tekinthető. A hálás állatok-típus igen gyakran fordul elő a magyar népmeseanyagban, általában különféle típuskombinációk részeként, interpolált epizód(sor)ként. Magyar nyelven mindkét típusnak ez a legkorábbi ismert változata, legalábbis a *Magyar népmesekatalógus* nyilvántartása nem ismer ennél korábbi szöveget.

66 „A' Tátos Ló (Nép Rege)”, *Hasznos Multságok* 4, 1. félév, 36. sz. (1820): 281–288.

67 „Dalfreno re di Tunisi ha due figliuoli: l'uno Listico e l'altro Livoretto chiamato, da poi per nome detto Porcarollo: e finalmente Bellisandra, figliuola di Attarante re di Damasco, in moglie ottiene.”

68 „A' Tátos Ló...”, 281–282.

Ezt követően 1820 folyamán további négy szöveg jelent meg *Nép Rege* megjelöléssel a *Le Piacevoli Notti*ből: három tündérmese és egy reális vagy tréfás mese. A „Volt egykor egy szegény ember, kinek három fia volt...” kezdetű szöveg⁶⁹ Straparola gyűjteményében a hetedik éjszaka ötödik meséjének feleltethető meg.⁷⁰ Szüzséje: egy szegény ember három fia elindul világot látni; az első kitűnő katona, a második hajóépítő lesz, míg a harmadik vademberré válva megtanulja a mada-
rak nyelvét. Különleges tudásuk révén előbb elásott kincsekre lelnek, majd a tengerben egy szigetről egyesült erővel kiszabadítják „a’ lángot okádó Bazsilisk Kígyó” és egy „tiz-fejű Sárkány” őrizte Agláját, „a’ világnak legszebb Kisaszszonyát”, akit egy „Búbájós” tart fogva. A fivérek kincsekkel megrakodva hazatérnek, csak azt nem tudják eldönteni, melyikőjüké legyen a szép Aglája.

A szöveg műfaji besorolását tekintve tündérmese, *A négy ügyes testvér*-típus egy változata (ATU/AaTh 653). A nemzetközi variánsokban a fivérek foglalkozása általában vadász, hajóépítő/csillagász, tolvaj, szabó. A mese indiai eredetű, a legkorábbi európai változata egy 13–14. századi olasz elbeszélés-gyűjteményből ismert (*Il Novellino*, 23. sz.). A *Le Piacevoli Notti* után a *Pentamerone* is tartalmazta (5,7).⁷¹ A legkorábbi magyar népmese-változata a 19. század közepéről adatolt. A szöveg *Nép Regék* cím alatt olvasható, és egy másik történet követi ugyanitt. Egyiknek sincs önálló címe. Van ugyanakkor egy átkötő szöveg, amely Straparola műve és a következő néprege között a két elbeszélés tematikus hasonlóságának jelzésével teremt kapcsolatot. A Straparola-fordítás így végződik: „Ezutan vissza mentek apjokhoz: a’ hol a’ kintset egymas kozti elosztottak: de a’ Kisaszszony birtoka felul meg nem egyezhettek, mert mindenik egyforma just tartott rea. Kit illessen leginkabb, az olvaso, ha tudja, itelje meg.”

Az átkötés a következő (szintén cím nélküli) elbeszéléshez: „Egy ehez hasonló Persiai Rege (the Tooti Nameh) talan könnyebbíteni fogja az olvasónak itéletét, azert jónak talaltuk azt itten feljegyezni”. Ez azért figyelemreméltó megjegyzés, mert a különféle forrásokból származó, különféle nyelveken feljegyzett mesevariánsok hasonlóságaiából fakadó, (magyar viszonylatban különösen) korai komparatív szemléletet jelez. A perzsa rege⁷² cselekménye: a szultán lánya annak ígérte kezét, „kinek legélesebb itelete lészen.” Hogy ezt el tudja dönteni, papagája egy *regét* mond el neki. A beágyazott elbeszélés szerint egy kabuli kereskedő lánya ahhoz a férfiúhoz megy feleségül, aki „vagy igen bölts, vagy igen nagy mester vol-

69 „Nép Regék”, *Hasznos Multságok* 4, 1. félév, 44. sz. (1820): 345–347.

70 „Tre fratelli poveri andando pel mondo divennero molto ricchi.”

71 UThER, *The Types of...*, 358–359.

72 „Nép Regék...”, 347–349.

na”. Három fivér is pályázott a kezére: egyikük képes volt meglátni a jövődőt és az elveszett dolgokat, másikuk olyan falovat készített, amellyel repülni lehetett, harmadikuk pedig olyan ügyes vadász volt, hogy sosem tévesztett célt. A lány egy nap türelmi időt kért, majd eltűnt. Atyja a három fivérhez fordult: az első elmondta, hogy egy tündér ragadta el a lányt, és egy hegytetőn van most, a második fivér elkészítette a repülő falovat, a harmadik elindult a repülő falóval, hogy „a’ hegytetőre juthatván, és a’ Tündért lenyilazván, Leányát megszabadithatná.” A harmadik fivér végül sikerrel jár, de a felek nem tudják eldönteni, kié legyen a kereskedő lánya. Átlépve a keretelbeszélésbe, a szultán lánya sem tudja ezt, így a papagájt kéri meg, árulja el, mi a helyes válasz. A harmadik fivér, mert a másik kettő csak mesterségét gyakorolta, de ő kockára tette életét, hogy a lányt megmentse.

Mivel a perzsa mesék forrásaként megadott mű címében a *the* névelő is szerepel, így feltehető, hogy angol nyelvű lehetett a forrásszöveg, bár a *Hasznos Mulatságok* fordítójához természetesen közvetítő nyelveken is elérhetett. A perzsa irodalom egyik jelentős művének, a szanszkritből a 14. század folyamán perzsa nyelvre fordított mesegyűjteménynek – amelyre *A papagáj meséi* címen is szoktak utalni – 1801-ből ismert egy Calcuttában és Londonban kiadott, kétnyelvű angol fordítása (*The Tooti Nameh, or Tales of a Parrot: in the Persian Language*), amelyben a XXII. mese (*The Merchant whose Daughter was lost*) feleltethető meg a *Hasznos Mulatságok*ban népregeként közölt szövegnek.⁷³

Nem tudni, ki volt Straparola meséinek, illetve az 1820-ban megjelent, változatos (külföldi) forrásokból származó népregéknek és regéknek a fordítója, viszont valamiféle egyezésre utal, hogy a különleges képességű/tudású állatokra két olasz mese (*A’ Matska, A’ Tátos Ló*), illetve a perzsa mese magyarítója is a *tátos* jelzővel utalt, vagyis a *tátos* melléknevet általában véve a ’varázstudomány-bíró’ jelentésben használta: „A’ Matska Tátos volt”,⁷⁴ „felugrott Tátosára, és megsarkantyuzván a’ madárként repültt vele a’ levegőn keresztül Kairó felé”,⁷⁵ „tátos Papagája következendő Regére tanította meg a’ Kisaszszonyt.”⁷⁶

73 *The Tooti Nameh, or Tales of a Parrot: in the Persian Language, with an English Translation* (Calcutta: London, Reprinted for J. Debrett, Piccadilly, July, 1801), 114–166.

74 „A’ Matska (Nép Rege)”, *Hasznos Mulatságok* 4, 2. félv., 12. sz. (1820): 91.

75 „A’ Tátos Ló...”, 285.

76 „Nép Regék...”, 348.

A harmadik, Straparola gyűjteményéből származó és *Nép Rege* című szöveg⁷⁷ a 12. éjszaka harmadik meséjével azonos.⁷⁸ Ez az állatok nyelvén értő férj meséje, aki lova beszédét megértve nevetni kezd, mire felesége faggatni kezdi, mi az oka jókedvének. A férj, „Pozzuolo Federiko, Olasz Nemes, és igen tanultt Ifjú” ezt nem árulhatja el (mert akkor meghalna), de felesége öngyilkossággal fenyegetőzik, ha el nem mondja neki, amit tud. A férj végül nem bírja tovább, és úgy dönt, mégiscsak elárulja majd feleségének, amit hallott, egyben megkezdte a felkészülést a halálra. Ezért elküld a nótáriusért, hogy végrendeletét elkészítse, s míg ágyára ledőlve a halálról gondolkodik, meghallja, ahogyan az ablak alatt az udvarban a kutyája s a kakas beszélget. A kutya megrója a kakast, hogy az vidáman kukorékolgat, miközben gazdájuk éppen a halálra készül, mire a kakas kifejti a kutyának, hogy a gazda ezt meg is érdemli, ha ennyire ostoba, saját maga az oka halálának, senki más: „Nékem száz Feleségem van, 's mind a' Százat olly zabolán tudom tartani, hogy motszanni sem mernek, ha tsak reájok tekintek is, és néki tsak egy Felesége van, és annak sem tud parantsolni! Hadd haljon tsak meg.” A férj ezt hallva felpattan, és elveri feleségét.

A mesetípus (*The Man Who Understands Animal Languages, Az állatok nyelvét értő juhász*, ATU/AaTh 670) feltehetően indiai eredetű, és már a középkorban ismert volt Európában, hiszen bekerült a *Gesta Romanorum*ba (55, 61, 84. sz.). Szerepelt Girolamo Morlini latin nyelvű elbeszélésgyűjteményében is (71. sz.).⁷⁹ A *Magyar népmesekatalógus* nyilvántartása szerint a típus első magyar variánsát a 19. század közepén jegyezték fel.⁸⁰

A negyedik mese,⁸¹ amely *Nép Rege* címmel jelent meg, a lusta, ám szerencsés véletlenek folytán sikert arató fiúról szól: ez a *Le Piacevoli Notti* 13. éjszakájának

77 „Nép Rege”, *Hasznos Mulatságok* 4, 1. félév, 51. sz. (1820): 401–404. A szöveg előtt a *Gólya Köszöntés* című mondóka olvasható („Gólya, gólya, gólicza! / Mért véres a' lábod? / Török gyerek vágta; / Magyar gyerek gyógyította / síppal, dobbal, nádi hegedűvel”). A szövegközléshez magyarító jegyzet és gyűjtési felhívás is társult: „A' Tsalóközi gyermekek így köszöntik tavasszal a' Gólyát, midőn először látják. – Valjon ezen együgyű köszöntés nem azt mutatja e, hogy a' népnél az volt a' vélekedés, hogy a' Gólyák télre Török országba takarodnak, 's tavasszal onnan térnek vissza? Az ilyen apróságokból, ha feljegyeztetnének, más fontosabb vélekedésekre, vagy hagyományokra is jöhetnénk. – Bártsak, a' kiknek alkalmatosságok vagyon, ne tartanák tsekélységnek illy gyermek játékokat, vagy Dallokat is feljegyezni!”

78 „Federico da Pozzuolo, che intendeva il linguaggio de gli animali, astretto dalla moglie dirle un secreto, quella stranamente batte.”

79 UThER, *The Types of...*, 365–366. E ponton ellentmondás mutatkozik az Uther-katalógus, illetve az *Enzyklopädie des Märchens* Straparola irodalmi forrásairól szóló áttekintése között, mert utóbbi ezt a mesetípust úgy tartja számon, hogy az Straparola gyűjteményében jelent meg első ízben Európában. Lásd: RUBINI, „Straparola...”, 1362.

80 DÖMÖTÖR, *A magyar tündérmesék...*, 385–387.

81 „Nép Rege”, *Hasznos Mulatságok* 4, 2. félév, 2. sz. (1820). 12–13.

hatodik meséje.⁸² Szüzséje: Cesenában egy szegény özvegyasszony lusta fiát folyvást arra buzdítja, hogy ne lustálkodjon, mert a szerencse a szorgalmasokra és a korán kelőkre mosolyog csak rá. „Annyának igen sok kéréseire, és unszolásaira egyszer Lucilio tsak ugyan kimászott hajnal előtt ágyából, és a Város kapuján ki ment, és ott keresztül feküdt a gyalog uton, hogy ismét elaludjék, úgy hogy mindeneknek, a kik arra mentek vagy jöttek, benne meg kellett botlani.” Három polgár, akik éjszaka elrejtett kincset ástak ki titokban, éppen hazafelé tartottak, s üdvözölték a városkapunál ásítózó Luciliót: – Jó napot! Jó szerentsét! Mire Lucilio így reagált: – Ahá! már egy (kettő, három) megvan (a napi szerencseadagjára gondolt). A polgárok viszont azt hitték, hogy rájuk érti, arra célozva, hogy tud titkos éjszakai akciójukról, s attól tartva, hogy feljeleníti őket a polgármesternél, felosztották a kincset és Luciónak is adtak belőle hallgatása fejében. Lucilio hazatért és átadta a kincseket anyjának, megbizonyosodva afelől, hogy a szerencse valóban azokat jutalmazza, akik korán kelnek.

A szöveg nem a tündérmesékhez sorolható, hanem a trufákhoz. A mesetípus⁸³ (*Doctor Know-All / Mindentudó doktor*, ATU/AaTh 1641) keleti eredetű, magyar nyelvterületen népmeseként az 1850–1860-as években jegyezték fel először, de Kónyi János és András Sámuel 18. század végén kiadott anekdotagyűjteményeiben már szerepeltek változatai. A *Hasznos Mulatságok*ban közölt szöveget a *Magyar népmesekatalógus* is számontartja, de Straparola gyűjteményével való kapcsolatát nem jelzi.⁸⁴

Végezetül 1820 második félévében napvilágot látott *A' Matska (Nép Rege)* című elbeszélés a *Hasznos Mulatságok* hasábjain.⁸⁵ Korábban már bemutathattam,⁸⁶ hogy ez a szöveg is Straparola egyik elbeszélésének fordítása, a 11. éjszaka első meséje,⁸⁷ és egyben a csizmás kandúr-mese első ismert változata magyar nyelven. A csizmás kandúr meséje (ATU/AaTh 545B) műfajilag tündérmesének számít, még hozzá egy kifejezetten jelentős kultúrtörténeti háttérrel rendelkező,

82 „Lucietta, madre di Lucilio figliuolo disutile e da poco il manda per ritrovar il buon di; ed egli il trova, e con la quarta parte di un tesoro a casa ritorna.”

83 Ruth B. BOTTGHEIMER, „Luckless, Witless, and Filthy-Footed: A Sociocultural Study and Publishing History Analysis of »The Lazy Boy«,” *The Journal of American Folklore* 106, no. 421 (1993): 259–284.

84 *A magyar népmesék trufa- és anekdotakatalógusa*, szerk. VEHMAS Marja és BENEDEK Katalin, Magyar népmesekatalógus 7/C (Budapest: MTA Néprajzi Kutató Csoport, 1989), 66–70.

85 „A' Matska...”, 91–94.

86 GULYÁS Judit, „Giovan Francesco Straparola és Gaal György meséi a *Hasznos Mulatságok*ban”, in GULYÁS, *Tanulmányok a 19. századi...*, 317–329.

87 „Soriana viene a morte, e lascia tre figliuoli, Dusolino, Tesifone e Costantino Fortunato; il quale per virtù d'una gatta acquista un potente regno.”

klasszikus tündérmesének, amely Straparolát megelőzően nem ismert, utána viszont Basile, Perrault, sőt, a Grimm testvérek mesegyűjteményének első kiadásában is szerepelt, s mára az egyik legismertebb európai tündérmesének tekinthető – bár nem Straparola vagy Basile, hanem Perrault változata nyomán. A magyar szájhagyományból a legkorábbi feljegyzett változat Kriza János székely népköltési gyűjteményében jelent meg, 1863-ban *Csihán királyurfi* címmel.

Összességében tehát 1820 folyamán öt mese jelent meg a *Hasznos Multságok* lapjain a *Le Piacevoli Notti* nyomán, négy tündérmese és egy tréfás mese. Ezek túlnyomórészt az adott típus legkorábbi magyar nyelvű változatainak tekinthetők, bár a tündérmeséket bemutató *Magyar népmesekatalógus* nem tartja nyilván őket.

A Hasznos Multságokban közölt Straparola-mesék lehetséges forrása

A *Hasznos Multságok*ban közreadott Straparola-mesék nincsenek kontextualizálva: nemcsak a szerző vagy a fordító neve, az eredeti mű címe, hanem az eredeti kerettörténet, a meséket felvezető és záró szövegek, találósok is hiányoznak. De ez általában a többi vizsgált szövegnél is hasonlóképpen történt. Nyilvánvalóan felmerül a kérdés, milyen forrásból dolgozhatott az anonim fordító. Mivel a korabeli magyar szépprózára és populáris olvasmányokra a német nyelvű irodalom gyakorolta a legjelentősebb hatást, ezért kiindulásként célszerűnek tűnt német kiadásokkal összevetni szövegeket. A *Le Piacevoli Notti*nak két korabeli német kiadása volt,⁸⁸ egy 1791-ben Bécsben és egy 1817-ben Berlinben közzétett válogatás: *Die Nächte des Strapparola von Caravaggio*,⁸⁹ illetve *Die Märchen des Straparola*.⁹⁰

Figyelemreméltó, hogy a két kiadvány megjelenése között eltelt 25 esztendő milyen szemléletbeli változást hozott a Straparola-novellák értékelésében. Az 1791-ben kiadott bécsi gyűjtemény, amely 24 mesét tartalmazott, egy korábban sok kiadást megért, ámde azóta régiségként és ritkaságként funkcionáló elbeszélés-gyűjteményt szeretett volna a német olvasóközönséghez eljuttatni, s a feledésből kiemelni. A kötet fordítója, Joseph Sonnleithner II. József bécsi udva-

88 Interpolált szövegekként korábban is felbukkantak Straparola-mesék a 17–18. századi német írásbeliségben; a barokk irodalom, a csoda és Straparola meséinek összefüggéséről lásd: Luisa RUBINI MESSERLI, „Anverwandlung von Straparolas Märchen in der deutschen Literatur des Barock”, *Fabula* 57, no. 3–4 (2016): 277–290.

89 *Die Nächte des STRAPPAROLA von Caravaggio aus dem italiänischen übersetzt*, 2 vol. (Wien: gedruckt und verlegt von Ignaz Albert, 1791).

90 *Die Märchen des STRAPPAROLA*, aus dem italiänischen mit Anmerkungen von Dr. Friedr. Wilh. Val. SCHMIDT, Märchen-Saal, Sammlung alter Märchen mit Anmerkungen I (Berlin: bei Duncker und Humblot, 1817).

rában, a kancellárián teljesített szolgálatot, 1796-tól a *Wiener Theater-Almanach* kiadója, később a Theater an der Wien művészeti vezetője, majd a bécsi udvari színházak titkára volt, fontos szerepet játszott a korabeli zenei életben, nemcsak korai népdalgyűjtésével, hanem librettistaként is, többek között a *Fidelio* librettóját is ő írta.⁹¹ A kötet előszava egy Giammaria Mazuchelli hagyatékából származó kézirat nyomán egészen részletesen bemutatja a *Le Piacevoli Notti* kiadás-történetét, majd Straparola irodalmi hatását Molière-ig bezárólag.

A 18 mesét tartalmazó 1817-es berlini kiadás, amely Zanetto Zanetti 1608-as velencei edíciójának nyomán készült, azonban már eltérő értelmezési keretben látatta Straparola gyűjteményét. A fordító, Friedrich Wilhelm Valentin Schmidt ekkor berlini gimnáziumi tanár volt, pár évvel később a berlini egyetemen habilitált Calderonról szóló értekezésével, majd az irodalomtörténet rendkívüli professzora lett, 1822-től pedig a berlini királyi könyvtár igazgatója.⁹² Ez a kiadás a *Märchen-Saal* című sorozat első kötete volt, amely célkitűzése szerint a meseirodalom klasszikus alkotásaiból egy megújított és megnevesített *Cabinet des Fées*-t kívánt átnyújtani az olvasóknak.

A *Le Piacevoli Notti* jelentőségét alátámasztandó, Schmidt egyrészt John Dunlop *History of Fiction* (1814) című átfogó irodalomtörténeti munkájára⁹³ hivatkozott, amely a Boccacciót követő olasz novellisták sorában kitüntetett helyet szánt Straparolának, mint olyan nagyhatású szerzőnek, akinek munkáin a keleti tündérmese-hagyománnyal való kapcsolata ütözködik ki, később pedig olasz novellisták és francia meseírók sorát befolyásolta.⁹⁴

91 A. BRANDTNER, „Sonnleithner Joseph Ferdinand”, in *Österreichisches Biographisches Lexikon 1815–1950*, Hg. Christine GRUBER, 12 Bd. 12:426 (Wien: Österreichische Akademie der Wissenschaften, 1993–2005); RUBINI MESSERLI, „Anverwandlung...”, 273.

92 Max von WALDBERG, „Schmidt, Valentin”, in *Allgemeine Deutsche Biographie*, 52 Bd., 32:14–16 (Leipzig: Duncker und Humblot, 1875–1912).

93 A munka első ízben 1814-ben jelent meg. Schmidt az 1816-os második kiadást használta: JOHN DUNLOP, *The History of fiction: being a critical account of the most celebrated prose works of fiction from the earliest Greek romances to the novels of the present age*, 3 vol. (Edinburgh: printed by James Ballantyne and Co., for Longman, Hurst, Rees, Orme, and Brown in London, 1816²). A Straparolára vonatkozó rész: 2:442–453. Dunlop a *Le Piacevoli Notti* egyes novelláinak irodalmi előzményeit és hatását is bemutatta.

94 Straparola irodalomtörténeti jelentőségét az európai próza fejlődésében Dunlop a következőképpen foglalta össze: „It is chiefly as being the source of those fairy tales, which were so prevalent in France in the commencement of the 19th century that the Nights of Straparola are curious in tracing the progress of fiction. The northern elves had by this time got possession of Scotland, and perhaps of England, but the stories concerning their more brilliant sisterhood of the East, were concentrated, in the middle of the 16th century, in the tales of Straparola.” DUNLOP, *The History of fiction...*, 447.

Másrészt Schmidt nyilvánvalóan ismerte a Grimm testvérek véleményét Straparola meséiről, amely a *Kinder- und Hausmärchen* 1812-ben kiadott előszavában volt olvasható. A mese történetéről szóló áttekintésükben ugyanis az olasz mesékre is kitértek.⁹⁵ Jacob és Wilhelm Grimm a két olasz kiadvány közül Basile gyűjteményét értékelte többre, olyannyira, hogy ennek fordítását is tervbe vették,⁹⁶ s egyébként éppen ez volt az oka annak, hogy Schmidt nem Basile, hanem Straparola meséit fordította le.⁹⁷ Schmidt pedig jelentős műnek tarthatta a *Le Piacevoli Nottit*, ugyanis nemcsak 18 mesét fordított le, hanem ezekhez száz oldalt kitevő összehasonlító jegyzeteket csatolt a kötet végén, melyhez felhasználta nemcsak a *Kinder- und Hausmärchent*, hanem Jacob Grimm 1816-ban kiadott *Deutsche Sagen* című művét is. Schmidt munkáját a Grimm testvérek is nagyra értékelték, hiszen a KHM 1822-ben kiadott, *Anmerkungen* című, komparatív jegyzeteiket tartalmazó kötetében a Straparolára vonatkozó fejezetben⁹⁸ elismerően szóltak azok minőségéről, csak azt fájalták, hogy Schmidt egy cenzúrázott kiadást használt a fordításához. Ugyanitt nagybecsüléssel említették az 1791-es bécsi kiadás előszavát könyvészeti adatai miatt.

A német *Le Piacevoli Notti*-fordítások összevetése alapján a *Hasznos Műlatóságok*ban 1820-ban megjelent magyar nyelvű Straparola-mesék az 1817-es berlini kiadás nyomán készültek, bár nem szó szerinti, és általában rövidített fordítások. Két esetben (*Das Zauberpferd*, *Die Katze*) a Schmidt adta címeket is átvette az ismeretlen magyar fordító.

95 „Reicher als alle anderen sind ältere italiänische Sammlungen, erstlich in den Nächten des Straparola, die manches gute enthalten, dann aber besonders im Pentamerone des Basile, einem in Italien eben so bekannten und beliebten, als in Deutschland seltenen und unbekanntem, in neapolitanischen Dialect geschriebenen, und in jeder Hinsicht vortrefflichen Buch.” GRIMM, *Kinder- und Haus-Märchen...*, 1:17.

96 „Es ganz lebendig zu übersetzen gehörte ein Fischart und sein Zeitalter dazu; wir denken es indessen in dem zweiten Band der vorliegenden Sammlung zu verdeutschen, worin auch alles andere, was fremde Quellen gewähren, seinen Platz finden soll.” Uo., 18.

97 *Die Märchen des STRAPAROLA...*, X–XI. A Grimm testvérek végül nem fordították le Basile meséit olaszra, de amikor 1846-ban elkészült egy ilyen fordítás, annak Jacob Grimm írta hosszú, méltató előszavát. *Der Pentamerone oder: Das Märchen aller Märchen*, aus dem Neapolitanischen übertragen von Felix LIEBRECHT, 2 vol. (Breslau: Josef Max und Comp, 1846). Grimm Basile-értékelése a következő évben magyarul is megjelent, lásd: GULYÁS Judit, „A mese értelmezései a *Magyar Szépirodalmi Szemlében*”, in *Doromb: Közköltészeti tanulmányok 9*, szerk. Csörsz Rumen István, 257–278 (Budapest: Reciti Kiadó, 2021).

98 GRIMM, *Kinder- und Haus-märchen...*, 3:271–276.

A szöveg címe (<i>Hasznos Mulatságok</i>)	Adatai	<i>Le Piacevoli Notti</i> (<i>éj/mese</i>)	<i>Die Märchen des STRAPAROLA</i> (SCHMIDT, 1817)	A mese típusszáma és típuscíme
<i>A' Tátos Ló</i> (<i>Nép Rege</i>)	1820, 1. félév, 36. sz. 281–288.	Notte 3 / Favola 2	<i>Das Zauberpferd</i> (1817, 1–23.)	AaTh/ATU 531 + AaTh/ATU 554 <i>Az aranyhajsza, aranytoll, aranypatkó</i> + <i>A hálás állatok</i>
<i>Nép Regék</i>	1820, 1. félév, 44. sz. 345–347.	Notte 7 / Favola 5	<i>Von den drei Brüdern, die in die Welt gebn...</i> (1817, 262–266.)	AaTh/ATU 653 <i>A négy ügyes testvér</i>
<i>Nép Rege</i>	1820, 1. félév, 51. sz. 401–404.	Notte 12 / Favola 3	<i>Gefahr und Rettung</i> (1817, 189–191.)	AaTh/ATU 670 <i>Az állatok nyelvét értő jubász</i>
<i>Nép Rege</i>	1820, 2. félév, 2. sz. 12–13.	Notte 13 / Favola 6	<i>Die guten Tage</i> (1817, 246–248.)	AaTh/ATU 1641 <i>Mindentudó doktor</i>
<i>A' Matska</i> (<i>Nép Rege</i>)	1820, 2. félév, 12. sz. 91–94.	Notte 11 / Favola 1	<i>Die Katze</i> (1817, 180–187.)	AaTh/ATU 545 B <i>A csizmás kandúr</i>

A Strapola-mesék megjelentetése a *Hasznos Mulatságok*ban gyors reakcióra és a korabeli német nyelvű irodalom ismeretére utal, hiszen a berlini kiadást követően három éven belül a magyar sajtóban is megjelenhettek Straparola meséi – bár a szerző és művének megnevezése nélkül. A kérdést, hogy hatottak-e ezek és ha igen, milyen mértékben a magyar szájhagyományra, az adott típusok 19. századi magyar változatainak részletes összehasonlító vizsgálatával lehetne megválaszolni. Mindenesetre maga a gesztus, vagyis tündérmesei szüzséjű elbeszélések közlése távolról sem volt magától értetődő a 19. század elején a magyar irodalmi nyilvánosság közegében.

Összességében Straparola, valamint Voltaire, Goldsmith, Walter Scott vagy éppen Gaal György szövegeinek közreadása *mese-darab, néprege* megnevezéssel olyan kísérletnek tekinthető, amely a prózaepika átalakuló műfaji rendszerében a (tündér)mese szövegtípusát próbálta meg – nagyrészt fordítások révén – körülhatárolni és érzékelhetővé tenni a korabeli magyar olvasók poétikai tudata számára, egy viszonylag új médium, a sajtó közvetítésével. Történt mindez egy olyan időszakban, amikor a magyar olvasóközönség számára a tündérmese még jó ideig nem számított legitim irodalmi műfajnak.